

De eerste Botanisten in Westerlo ? ! ?

Vroeger kenden de mensen zeer veel van planten en kruiden en vooral hun heelkundige eigenschappen. Ook in Westerlo was dat wellicht zo. Toch is het merkwaardig dat we er zo weinig sporen van terugvinden. Zoals het ook nu nog de gewoonte is komen soms botanisten of plantenkenners naar deze streek om te inventariseren en te vergelijken. In dit artikel gaan we in op een relaas van een botanische wandeling in onze streken rond 1833. Toen verscheen een artikel van J. Kickx in "Actes de la Société des Sciences médicales et naturelles de Bruxelles", en wel het relaas van een botanische wandeling in de Kempen in juli 1832.

Het betrof een wandeling door onze streek startend van Leuven naar Aarschot, de sleutel van de Kempen genoemd, aan de rand van het Hageland, langs dennenbossen en dorre heuvels. Over Wespelaer, van Werchter tot Tremelo, van Schriek, over Betekom naar Begijnendijk. De auteur beschrijft er de planten van poelen, overstroomde plaatsen en van de bermen. Hij beschrijft ook terugkerend naar Aarschot langs Meethoven en Langdorp de sloten vol met plat en klein fonteinkruid, en in Gymel en Goor jeneverbes, zaagblad, betonie en boskruiskruid. In Herselt (Vorsheyde, het huidige Blauberg en Bergoom) trokken geelachtige tapijten van pilvaren, pijptorkruid, kruipende moerasweegbree en onder meer draadgentiaan en teer guichelheil hun aandacht.

De beschrijving van deze wandeling geven we hier weer; het oorspronkelijk artikel is in het Frans en hier volgt de ietwat "vrije" vertaling :

"Wanneer we van ons van Leuven naar Aarschot begeben, dat om zo te zeggen de sleutel van de Kempen is, hebben we nauwelijks het dorp Wesemael gepasseerd, beroemd om de pracht van de Brabantse wijnoogstdagen, als we al een verandering merken in het uiterlijk van het land, dat zeker indruk maakt op de reiziger. Dennenbossen aan het bleke groen doorkruisen de dorre heuvels, randen van het Haegeland (la Bétasie: omdat er geen vertaling bestaat van het Haegeland in het Frans, heeft de auteur de latijnse naam Betasia verfranst tot la Bétasie), die de baan oversteken, heuvels die de zuid-oostelijke grens vormen van het uitgestrekt bekken waar het water van de Zenne, de Dijle, de Demer en van de Nethe zich vroeger vermengde, en dat zich verplaatst in de vlakte die ze domineren, aan hun voet een aaneenschakeling van ondiepe rivierdelen en moeras doorsneden door de actueel bochtige bedding van de Demer. Aan de overzijde van de rivier, volgen deze moerassen elkaar op met onderbrekingen achter Werchter, zich richtend over Tremelo naar Schriek en Rijmenam, vanwaar we ze kunnen volgen naar de Rupel, recht tegenover Rumst. Ze voeden enkele eerder zeldzame waterdieren, zoals de *Bombina variegata* (de Geelbuikvuurpad).

Maar het is door hun botanische rijkdom dat deze plaatsen echt opmerkelijk zijn voor de waarnemer die gewoon is aan de Brusselse vegetatie. Van Werchter tot Tremelo krioelt het in de poelen van *Scirpus fluitans* (Vlottende bies), *Apium inundatum* (Ondergedoken Moerasscherm), *Luronium natans* (Drijvende waterweegbree), *Hypericum elodes* (Moerashertshooi), en *Ludwigia palustris* (Waterlepelje), terwijl de oevers versierd zijn met kruipende stengels van *Comarum palustre* (Wateraardbei), *Viola palustris* (Moerasviooltje), *Rumex maritimus* (Goudzuring), *Hydrocotyle vulgaris* (Waternavel), doorengemengd met *Drosera rotundifolia* (Ronde zonnedaauw), *D. 'longifolia'* (= *D. intermedia*: Kleine zonnedaauw), *Peucedanum palustre* (Melkeppe), *Thalictrum flavum* (Poelruit) en met mooie en talrijke ruikers van *Erica tetralix* (Dopheide).

M. Donkelaer, tuinman (tuinier) en hoofd van de universiteit van Leuven, zijn exploraties uitbreidend tot die kant van Schriek, heeft het geluk gehad om meerdere andere mooie ontdekkingen gedaan te hebben, waaronder we moeten vermelden: *Mentha pulegium* (Polei), *Vaccinium vitis-idea* (Rode bosbes of ook vossebes genaamd) en *Asperula tinctoria* (een Asperula-soort; asperula is Bedstro), die tot nu toe nog niet vermeld werden in België dan in de zo twijfelachtige flora (plantenbeschrijving) van Vlaanderen (N.v.d.r.: hier wordt verwezen naar het werk van de Gentse botanist C.I. Van Hoorebeke, met een herbarium en een nooit verschenen "Catalogue des plantes de la Flandre orientale").

Tussen Schriek, Betekom en Begijnendijk is het land tegelijk zeer droog en zeer bebouwd (ontwikkeld). De *Drosera* (Zonnedauw), *Juncus squarrosus* (Trekrus) en *Gentiana pneumonanthe* (Klokjesgentiaan) bedekken hier de in de winter overstroomde plaatsen. De bermen van de grote wegen zijn bedekt met de elegante *Corrigiola littoralis* (Riempjes), de *Radiola linoides* (Dwergglas), *Spergularia rubra* (Rode schijnspurrie) en de grasvelden dichtbegroeid met *Thymus serpyllum* (Wilde thijm), die in deze streek de vertegenwoordiger is van onze *Thymus pulegioides* (Grote thijm).

Wanneer men dan terugkeert in Aarschot langs Meetshoven, doemen langs alle kanten ronde bergjes op, waartussen als ingebed een groot aantal kleine heldere (doorzichtige) meertjes, doorkliefd door (rimpels trekkend door) de *Alburnus alburnus* (= Alver) en cf. *Leuciscus idus* (wat de bewoners Heving of Winnen noemen), en omgeven met brede gordels van *Myrica gale* (Wilde Gagel), schamel heestertje waarvan de vorm, de overvloed en het strak en glanzend gebladerte aan deze plek een zeer speciaal voorkomen geven. Men vindt er onafhankelijk van het merendeel van de reeds genoemde soorten: *Lycopodiella inundata* (Moeraswolfsklaau), *Eriophorum vaginatum* (Eénarig wollegras), *E. latifolium* (Breed wollegras), *Carex pseudocyperus* (Hoge Cyperzegge), *Scirpus maritimus* (Heen of zeebies), *Veronica scutallata* (Schildereprijs) en *Illecebrum verticillatum* (Grondster). We stuurden onze tocht van Meetshoven naar Langdorp. Op onze doortocht vulden vooral massa's *Potamogeton 'compressus'* (Plat fonteinkruid) en *P. panormitanus/berchtoldi* (Klein fonteinkruid) de sloten. Aan de gehuchten Gymel en Goor verhoogt het terrein en produceert overvloedig *Aira caryophyllea* (Zilverhaver), *A. caryophyllea* var. *Multiculmis*, *Corynephorus canescens* (Buntgras) en *Juniperus communis* (Jeneverbes) en op de beboste plaatsen *Serratula tinctoria* (Zaagblad), *Stachys officinalis* (Betonie) en *Senecio sylvaticus* (Boskruiskruid). De moerassen die zich uitstrekken tussen Gymel en Herselt, draaiend rond dit laatste dorp langs Vorsheyde en Bergoom, trokken weldra onze aandacht. *Pilularia globulifera* (Pilvaren) vormt er vaste tapijten die men van ver herkent aan hun geelachtige tint; *Baldellia ranunculoides/repens* (Stijve/kruipende moerasweegbree), *Oenanthe fistulosa* (Pijptorkruid), *Osmunda regalis* (Koningsvaren), *Juncus tenageia* (Wijdbloeiende rus), *Apium repens* (Kruipend moerasscherm), *Cicendia filiformis* (Draadgentiaan), *Anagallis tenella* (Teer guichelheil) (...) groeien er ook.

Tenslotte bereikt men de omgeving van Westerlo :

Van Herselt naar Westerloo is de grond, alhoewel helemaal zandig, nochtans ontgonnen. Hij biedt ons over heel de lengte van de wegen alleen de verspreide voetjes van *Nardus stricta* (borstelgras), *Genista anglica* (stekelbrem), *Jasione montana* (zandblauwtje), *Lycopsis arvensis* (Kromhals) en *Plantago coronopifolia* (hertshoornweegbree). De half uitgedroogde greppeltjes waar het regenwater zich verzamelt doen *Ranunculus hederaceus* (klimopwaterranonkel), *Peplis portula* (waterpostelein), *Juncus bufonius* (greppelrus) en *Sagina procumbens* (liggende vetmuur) geboren worden. De stinkende waterscheerling (*Cicuta virosa*, waterscheerling), *Sium latifolium* (Grote watereppe), *Iris pseudacorus* (gele lis), *Rorippa 'islandica'* (moeraskers, *rorippa palustris*) en een gigantisch individu van *Daucus carota* (Peen) richtten zich krachtig op uit het water rondom het antieke kasteel van Westerloo, in wiens omgeving, op een hoop slijk, wij een *Conium maculatum* (gevlekte scheerling), *Aethusa cynapium* (Hondspeterselie) of valse peterselie, *Pimpinella saxifraga* var. *Dissecta* (kleine bevernel), en *Verbascum nigrum* (zwarte toorts) vonden, allen planten die we nog niet tegengekomen waren sinds ons vertrek in Aerschot, en die ik me goed herinner te hebben gezien in de rest van de Kempen. Bevloed door de verschillende vertakkingen van de Nethe, zijn de velden hier minder weerspannig aan de cultuur; maar de oogsten zijn geïnfecteerd met *Chrysanthemum segetum* (gele ganzenbloem), *Silene gallica* (Franse silene) en *Viola tricolor* (driekleurig viooltje); deze laatste domineert er vooral, zoals in heel de contreien die we doorkruist hebben. Dit is hier een punt van opmerkelijke botanische geografie dat, zodra dat men de lijn overstapt, komend van Brussel, getrokken van Termonde te Diest, langs Buggenhout, Londerzeel, Sempst (Zemst), Wespelaar en Tieldt, men maar zeer zelden *Viola arvensis* (Akkerviooltje) ziet, die aan deze kant van die lijn, veel meer frequent is dan het driekleurig viooltje.

De vochtige en sponsachtige omgeving van Tongerlo zou niet weinig bijdragen om onze vondsten te vergroten. Het is daar dat *Vaccinium uliginosum* (Rijsbes), *Oxycoccus palustris* (Kleine veenbes of Veencyclaampje), *Sphagnum 'condensatum'* (een soort veenmos) en het kleine *Wahlenbergia hederacea* (Klimopklokje) ontstaan. (Nota van J. Kickx: *: Deze soorten werden mij aangewezen door M. Van Hasendonck, leerling in farmacie, en gepassioneerd voor de botanica die hij met succes beoefent)

Potamogeton lucens (Glanzig fonteinkruid), *Ceratophyllum demersum* (Grof hoornblad) en *C. submersum* (Fijn hoornblad) bevinden zich in de beken.

Grote aanplantingen van *Pinus Sylvetris* (Grove den), bewoond door de grote bonte specht (Pic epeiche, *Dendrocopus major*, in het Vlaams 'Specht'), staan langs de weg die leidt naar Herentals langs Oevel. Op ongeveer een half uur gaans van dit dorp herrijst de heide getooid met de blauwe bloemen van *Gentiana pseumonanthe* (Klokjesgentiaan), met deze van *Scutellaria minor* (Klein glidkruid), met *Juncus bulbosus* (Knolrus) en met een dwergvariëteit van zwart geoorde *Carex 'caespitosa'* Polzegge, vroeger ook veen rietgras genoemd (= *Carex nigra*: Zwarte zegge). Dezen waren bijna de enige vondsten die we deden tot in Herentals, tenminste als we niet zouden vermelden *Hypochaeris glabra* (Glad biggekruid), *Potentilla argentea* (Viltganzerik) en enkele andere soorten, algemeen voorkomend, maar interessant hier omdat alleen zij van tijd tot tijd de absolute dorheid van de weg onderbraken.

Daarna na het verlaten van Herentals wordt nog verder gegaan naar Gheel en Eyndhout.

Het land dat men doorloopt om van Gheel naar Eyndhout te gaan is lager dan dat wat we verlaten; sponzige venen (Tourbières) wat de bewoners 'Quaggen' noemen komen er frequenter voor, vooral

ter hoogte van het gehucht Wilders. Maar een grote stortbui die het hele gebied onder water zette, in een gebied dat ook reeds moeilijk te onderzoeken was bij droog weer, belette er in door te dringen.

Zoveel te verder men gaat van Eyndhout naar Everboden (Averbode), zoveel beter het land gecultiveerd wordt. In de omtrek van Everboden groeien in het woud, bijna geheel aangeplant met eiken en beuk, *Epipactis helleborine* (Brede wespenorchis), *Phyteuma nigrum* (Zwartblauwe rapunzel), en aan de rand van de velden *Dianthus armeria* (Ruige anjer). Op een kleine afstand in het zuiden opent zich de vallei van de Demer, met de armoedige maar oude stad van Sichem en het dorp van Messelbroek.

De illustraties zijn o.a. van de website "Plantaardigheden.nl". U vindt er onder meer ook afdrukken van het Cruydt-boek van 1644 en uit de flora Batavia.

Verder, in hetzelfde artikel wordt nog wat verteld over de **bodem** in deze streek :

"Het overgrote deel van de Kempen is zuiver zand. De ijzerhoudende zandsteen, het gehydrateerde ijzer, het voorkomen van gebonden (bitumineus) ijzer, nemen een plaats in langs de loop van de Grote Nete. Men komt daarenboven met intervallen een soort terrein tegen dat de bewoners aanduiden door de naam van Schurfft of Gale en dat, zeggen ze, absoluut niets opbrengt. Wij zouden er op onze ontdekking aan de oppervlakte van de grond, vooral vinden tussen Herenthals en Gheel, en dan gaande van Gheel naar Eyndhout. Het is een aarde meer of min zwartachtig volgens zijn graad van vochtigheid of van droogheid. Volgens de inlichtingen genomen ter plaatse, moet ze gelaagd zijn in grote uitgestrektheid, duikend op een maximum van vier voeten ongeveer van diepte, en variërend in kracht van een halve voet tot drie.

Opmerking: De genoemde C. Van Haesendonck zal later bekend worden als 19e eeuwse pionier van de floristiek in het Antwerpse en de Zuiderkempen, met een belangrijk herbarium en de publicatie "Prodrome de la flore des environs d'Anvers en d'une partie de la Campine" in *Ann.Soc.Méd.Anvers* in 1841). Hij was woonachtig in Tongerlo. Maar daar meer over in een volgend "Botanie"-artikel.